

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ПОДЧЕСОВА ВАЛЕРІЯ ЮРІЇВНА

УДК 336.717.061:330.137.7](043.3)

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Васюренко Олег Володимирович,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”, проректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Примостка Людмила Олександрівна,
Київський національний економічний
університет ім. В. Гетьмана Міністерства освіти
і науки України, завідувач кафедри менеджменту
банківської діяльності;

кандидат економічних наук, доцент
Савченко Тарас Григорович,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
доцент кафедри банківської справи

Захист відбудеться 27 березня 2009 р. об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д55.081.01 в Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий “25” лютого 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні розвиток ринкових відносин на фоні глобальних інтеграційних процесів неможливий без сталого функціонування банківського сегмента фінансового ринку. Це пов'язано з тим, що саме банківський сектор не лише відіграє ключову роль у відтворювальній структурі економіки, а й є основою розвитку вітчизняного фінансового ринку.

Разом із цим сталість функціонування банківського сектора економіки багато в чому визначається здатністю до передбачення та визначення різних проявів невизначеності – ризиками, що супроводжують банківську діяльність, умінням мінімізувати негативні наслідки від їхньої дії. Проте серед банківських ризиків особливого значення набувають кредитні ризики, які безпосередньо пов'язані з веденням банківської діяльності, забезпеченням умов стабільного надання кредитних ресурсів для потреб економічного зростання. Не менш важливе й урахування такої ознаки кредитного ризику, як корелятивний вплив на інші банківські ризики, з метою забезпечення основ надійного та безпечного функціонування банку. У підсумку це обумовлює необхідність застосування цілого арсеналу інструментарію з аналізу й управління кредитним ризиком та пристосування такого інструментарію до реальних потреб вітчизняних банків. Тобто об'єктивно виникає низка завдань стосовно вдосконалення процесу управління кредитним ризиком банку.

Питання визначення кредитного ризику, його попередження та вдосконалення заходів щодо запобігання розвитку негативного впливу кредитного ризику на сталість функціонування банку розглядаються на теоретичному й методологічному рівнях у роботах таких вітчизняних та закордонних учених-економістів: Ф. Алена, В. Буряка, О. Васюренка, Г. Великоіваненка, В. Вітлінського, В. Волохова, В. Глущенко, О. Дзюблюка, Х. Димакоса, Е. Карлетті, С. Козьменка, А. Лобанова, Г. Марковіца, О. Пернарівського, С. Прасолової, Л. Примостки, Т. Савченка, І. Сала, С. Себенояна, Дж. Синки, П. Страхана, А. Чугунова та інших.

Узагальнення й аналіз опублікованих за такою проблематикою робіт дозволили зробити висновок про те, що питання формування методичних підходів стосовно вдосконалення управління кредитним ризиком недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах.

Об'єктивна потреба подальшого поглиблення теоретичних і методичних досліджень пов'язана насамперед із необхідністю уточнення понятійного апарату, узагальнення процедури аналізу впливу структурних компонент банківського кредитування на динаміку проблемних кредитів, розробки підходу до оцінки виникнення кредитного ризику, рекомендацій із урахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком. Це, врешті-решт, визначає актуальність обраного напрямку дослідження, що і зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України та узгоджується з основними напрямками наукових тем ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) і “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U012112). Роль автора у виконанні тем полягала в проведенні теоретичного дослідження сутності та змісту поняття “кредитний ризик банку”, здійсненні аналізу розвитку вітчизняних банківських установ та дослідженні інструментарію оцінки виникнення кредитного ризику.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в теоретичному узагальненні, науково-методичному обґрунтуванні та розробці нових підходів щодо управління кредитним ризиком банку.

Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- розкрити загальні положення щодо визначення категорії “ризик” та ризиків банківської діяльності;
- уточнити економічну сутність кредитного ризику банківської діяльності, його класифікаційне групування та значущість аналізу в процесі управління кредитним ризиком банку;
- проаналізувати стан функціонування мережі вітчизняних банків у сфері кредитування;
- дослідити динаміку структурних компонент банківського кредитування та показників, що характеризують ступінь захищеності банку, на рівень кредитного ризику і якість кредитного портфеля;
- виокремити та обґрунтувати основні складові аналізу процесу управління кредитним ризиком банку;
- розробити методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику та методичні рекомендації із урахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком.

Об’єкт дослідження – процес управління кредитним ризиком банку.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади та інструментарій управління кредитним ризиком банку.

Методи дослідження. У процесі дисертаційного дослідження застосовувалися такі методи: *логічного узагальнення* – для розкриття загальних положень щодо визначення категорії “ризик” і ризиків банківської діяльності, сутності та змісту поняття “кредитний ризик”; *графоаналітичний* – для аналізу, порівняння й наочного відображення статистичних даних із метою дослідження стану функціонування мережі вітчизняних банків у сфері кредитування та показників, що характеризують ступінь захищеності й можливості виникнення кредитного ризику; *методи статистичного аналізу* – для узагальнення впливів окремих

структурних компонент банківського кредитування на динаміку проблемних кредитів; *системний та комплексний підходи* – для розкриття основних складових аналізу процесу управління кредитним ризиком банку; *методи формалізації (опис досліджуваних процесів і явищ математичною символікою та графічним зображенням)* – для визначення методичного підходу до оцінки виникнення кредитного ризику та методичних рекомендацій із урахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи з питань здійснення банківської діяльності, дані Національного банку України, Асоціації українських банків, звіти окремих банків. Теоретична основа дослідження – наукові праці вітчизняних і закордонних учених та фахівців із питань банківського менеджменту, аналізу впливів і попередження виникнення кредитного ризику банку.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто автором:

уперше:

- запропоновано методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику банку із застосуванням методу аналітичної геометрії для проведення аналізу співвідношення між темпами змін наданих кредитів і залучених ресурсів, що дозволяє узагальнити настання відповідних ризикових подій у процесі згортання і розширення банківської діяльності, підвищити ефективність управління кредитним ризиком;

удосконалено:

- процедуру аналізу впливу структурних компонент банківського кредитування (термін надання кредитів, різновид валюти кредиту та суб'єктів кредитування) на динаміку проблемних кредитів (обсяг та питому вагу таких кредитів), ключовою ознакою якої є проведення узагальненого регресійного аналізу відповідних компонент і складових покриття відповідних кредитів, що засновано на використанні стандартизованих коефіцієнтів простих регресійних рівнянь між ними та врахування знаків при незалежних змінних підсумкових регресійних рівнянь відповідно до обраної залежної змінної, що дозволяє ранжувати можливі рівні впливу і визначити окремі напрямки виникнення кредитного ризику;
- методичні рекомендації щодо врахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком шляхом застосування узагальненого аналізу тенденцій зміни обсягів наданих ресурсів та їхніх вартісних характеристик за допомогою апроксимуючих рівнянь, що дає змогу визначити часовий інтервал та доцільність коригування відсотків за наданими кредитами;

набули подальшого розвитку:

- економічна сутність понять “банківські ризики” та “кредитний ризик” на основі врахування таких основних положень розкриття сутності і змісту ризику, як визначення прояву невизначеності в настанні ризику внаслідок ведення конкурентної боротьби та значущість видів діяльності досліджуваного суб'єкта господарювання для вияву окремих різновидів ризику, що узагальнюється через рух фінансових потоків банку та зміну обсягу його ресурсів і дозволяє досягти сталості в процесі управління ризиками;

- класифікаційне групування різновидів кредитного ризику, що базується на введєнні в розгляд багаторівневого принципу їх класифікації, де перший рівень визначає внутрішній і зовнішній кредитні ризики, другий – фінансову та управлінську складові кредитного ризику, третій – узагальнює кредитний ризик із погляду факторів множинності його дії та групування ризиків із погляду прямої або опосередкованої їхньої дії, що сприяє конкретизації впливу кредитного ризику на діяльність банку в цілому та визначення засад щодо попередження виникнення небажаних ризик-подій у такому випадку.

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що розроблені методичні підходи й методичні рекомендації та обґрунтовані теоретичні положення спрямовані на вдосконалення процесу управління кредитним ризиком банку та доведені до рівня практичних рекомендацій. А саме:

- методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику дозволяє визначити стан розвитку банку з погляду ймовірного виникнення кредитного ризику, що доречно для обґрунтування загальної стратегії управління ризиками;
- процедура аналізу впливу структурних компонент банківського кредитування сприяє їхньому узагальненню щодо розвитку кредитного ризику та є основою для впровадження більш зважених методів та підходів до управління кредитним ризиком;
- методичні рекомендації з урахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком дозволяють обґрунтувати доцільність адаптивного коригування ціни кредитних ресурсів для підвищення ефективності управління кредитним ризиком.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в роботі окремих банків, що підтверджується відповідними актами та довідками. Зокрема методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику прийнято до застосування в практичній діяльності акціонерного комерційного банку “Базис” (довідка № 17-23/3572 від 06.10.2008), процедуру аналізу впливу структурних компонент банківського кредитування прийнято до застосування в роботі ХОД ВАТ “РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ” (довідка № 01/5595 від 07.10.2008), методичні рекомендації до врахування вартості кредитних ресурсів прийнято до впровадження в роботі ЗАТ “ОТР Bank” (довідка № 107/02 від 25.09.2008).

Особистий внесок здобувача в роботах, виконаних у співавторстві [1; 2; 7; 8], полягає в обґрунтуванні рекомендацій щодо врахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком [1], узагальненні статистичних характеристик розвитку вітчизняної банківської системи у сфері кредитування [2; 8]; визначенні оцінки ефективності кредитного портфеля банківських установ України [7].

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на Міжнародній науково-практичній конференції “Эффективность бизнеса в условиях трансформации экономики” (м. Сімферополь,

2007 рік), III Міжнародній науково-практичній конференції “Розвиток наукових досліджень – 2007” (м. Полтава, 2007 рік), II Міжнародній науково-практичній конференції “Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы” (м. Пінськ, Білорусь, 2008 рік), III Міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (м. Суми, 2008 рік).

Публікації результатів досліджень. Результати дисертації відображено в 13 наукових працях, у тому числі 9 із них опубліковано в наукових журналах і збірниках наукових праць, що визнані ВАК України фаховими з економіки, 4 – публікації в матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих робіт становить 6,11 друк. арк., з них особисто автору належать 5,2 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 12 додатків (на 42 сторінках), списку використаних джерел із 162 найменувань (на 14 сторінках). Робота викладена на 219 сторінках машинописного тексту та містить 7 таблиць, 41 рисунок (з них один займає окрему сторінку), обсяг основного тексту – 163 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Теоретичні засади кредитного ризик-менеджменту в системі управління ризиками банківської діяльності**” розкрито загальні положення щодо визначення категорії “ризик” і ризиків банківської діяльності, уточнено економічну сутність кредитного ризику банківської діяльності та значущість аналізу в процесі управління кредитним ризиком банку.

Категорія “ризик” цілком зрозуміла, однак це не виключає наявності різних змістовних навантажень щодо її сутнісного визначення. Це пов’язано з тим, що окремі поняття категорії “ризик” використовуються в певному вимірі, як правило, до деякого різновиду діяльності та пов’язуються насамперед або з невизначеністю, або з імовірними процесами.

Проведення ретроспективного узагальнення існуючих поглядів на визначення категорії “ризик” дозволили розкрити ключові положення сутнісного та змістовного розуміння ризику в економічній сфері діяльності. Серед таких ключових положень зокрема виділено: об’єктивно-суб’єктивну природу категорії “ризик”; розуміння прояву невизначеності як наслідку настання ризику через ведення конкурентної боротьби; значущість урахування видів діяльності суб’єкта господарювання щодо визначення прояву окремих різновидів ризику. Зазначені положення сприяли обґрунтуванню тези стосовно того, що ризик не може проявлятися у вигляді позитивної зміни кінцевого результату діяльності. Доведено, що такі зміни – прояв ефективного супротиву суб’єкта господарювання дії впливу ризику (тобто ефективний процес управління ризиками).

Дослідження визначень категорії “ризик” і поняття “банківські ризики” дало змогу обґрунтувати твердження, що банківські ризики відображають невизначеність, пов’язану з проявом конкурентної боротьби як між банками, так і між іншими учасниками ринку, що відбивається на сталості руху фінансових

потоків та зміні обсягів фінансових ресурсів банку. Таке узагальнення дозволяє підкреслити, що банківські ризики не є позитивними, а також підкреслити фінансові аспекти та розкрити характер прояву банківських ризиків, виходячи з аналізу руху фінансових потоків та зміни в обсягах фінансових ресурсів банку.

Узагальнення існуючих визначень для розкриття сутності та змісту кредитного ризику банківської діяльності дозволили навести таке уточнене подання поняття “кредитний ризик” – це ймовірнісні негативні зміни в стані функціонування банку в разі виникнення небажаних та можливо непередбачених подій під час здійснення кредитного процесу, пов’язані з проявом конкурентної боротьби, які структуруються на події прямої або опосередкованої дії стосовно впливу на стан розвитку банку, що і визначає наявну множинність різновидів кредитних ризиків. Новизна такого уточнення полягає:

- по-перше, у розгляді наявного взаємозв’язку між виникненням кредитного ризику та розвитком кредитного процесу в часі;
- по-друге, виділенні того факту, що виникнення небажаних і, можливо, непередбачених подій під час здійснення кредитного процесу пов’язано з проявом конкурентної боротьби;
- по-третє, у поєднанні завдяки прямій або опосередкованій дії ризикоформуючих подій щодо виникнення кредитних ризиків, в єдиному загальному визначенні наявної множинності різновидів таких ризиків.

Визначено класифікаційне групування різновидів кредитних ризиків, основу якого становить багаторівневе структурування кредитного ризику (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація кредитного ризику як багаторівнева система окремих його різновидів

Перший рівень класифікації узагальнює ризик за джерелом виникнення та визначає, зокрема, внутрішній і зовнішній кредитні ризики. Другий – дозволяє узагальнити суто фінансову та управлінську складові кредитного ризику. Третій – узагальнює кредитний ризик із погляду факторів множинності його дії. Доведено, що таке подання класифікаційної структури кредитного ризику сприятиме з’ясуванню механізму розповсюдження впливу кредитного ризику на діяльність банку в цілому та визначення засад щодо попередження виникнення небажаних ризик-подій у такому випадку, а отже, допоможе досягти сталості у відповідному процесі управління.

Розкрито основні функції управління кредитним ризиком банку. Це сприяє не лише узагальненню інструментарію управління кредитним ризиком банку, а й визначенню багаторівневості цього інструментарію. Зокрема, в означеному багаторівневому виборі виділено: горизонти управління (оперативний, тактичний, стратегічний), рівні управління (макрорівень, мезарівень, мікрорівень), площини управління (за індивідуальним або портфельним ризиком), підходи до управління (унікнення, зниження, передача або утримання ризику), напрями та

методи оцінки ризику. Разом із цим критичний розгляд методичних основ управління кредитним ризиком дозволив обґрунтувати значущість і важливість функції аналізу в процесі управління кредитним ризиком, що й обумовлює необхідність удосконалення інструментарію означеної функції, зокрема на основі розробки моделі динаміки зміни ключових параметрів діяльності банку за їхнім відхиленням та моделі коригування ціни кредитних ресурсів.

У другому розділі **“Оцінка впливу рівня активності банків у сфері кредитування на ступінь керованості кредитним ризиком”** проаналізовано стан функціонування мережі вітчизняних банків у сфері кредитування та досліджено динаміку структурних компонент банківського кредитування й показників, що характеризують ступінь захищеності банку на рівень кредитного ризику.

На підставі розгляду основних тенденцій зміни обсягів кредитування з погляду ведення активних операцій банків з 01.01.2004 по 01.05.2008 встановлено, що динаміка коливань кредитного портфеля банків має хвильову компоненту. Це відбивається в чергуванні прискореного та помірнього зростання обсягів кредитного портфеля банків, що в підсумку визначає наявність змінної складової розвитку кредитного ризику. Так, за підсумками 2004 року мінімальне значення темпів зміни обсягів кредитного портфеля по банківській системі в цілому становило 98,28 %, найбільше – 106,55 %; за підсумками 2005 року – 97,68 та 107,23 % відповідно; за підсумками 2006 року – 100,21 та 107,51 %; за підсумками 2007 року – 99,06 та 108,50 %. Також відзначено, що динаміка обсягу проблемних кредитів зростаюча, а динаміка питомої ваги таких кредитів у структурі кредитного портфеля така, що зменшується. Разом із цим показано, що динаміка обсягів резервів за наданими кредитами та їхня питома вага в загальних резервах банків зростаюча. Тож сформульовано тезу, відповідно до якої управління кредитним ризиком переноситься в площину недоотримання доходу при зростаючій питомій вазі потенційних загроз виникнення означеного ризику. При цьому встановлено, що обсяг резервів зростає значно швидше, ніж обсяг проблемних кредитів. Так, інтервал темпів зміни в обсягах проблемних кредитів коливався з 01.01.2004 по 01.05.2008 в межах від 94,58 до 111,12 % за середнім значенням 102,28 %, а інтервал темпів зміни в обсягах резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями на досліджуваному інтервалі часу коливався в межах від 182,90 до 300,24 % за середнім значенням 239,52 %.

Аналіз динаміки розподілу структури питомої ваги кредитного портфеля в загальних активах у цілому по вітчизняній банківській системі (рис. 2) дозволяє констатувати, що для більшості банків питома вага їхнього кредитного портфеля у структурі загального обсягу активів коливається в межах від 50 до 80 %. Частка таких банків від їхньої загальної кількості в цілому по вітчизняній банківській системі становить на кінець досліджуваного періоду приблизно 75 %. При цьому відзначаючи, що значний приріст банків із погляду збільшення питомої ваги їхнього кредитного портфеля в структурі загальних активів

припадає на банки, які мають питому вагу кредитного портфеля від 60 до 90 %, можна стверджувати, що на фоні прагнень підвищення рівня продуктивного використання активів вітчизняні банки стикаються з підвищеною генерацією кредитного ризику під час здійснення кредитного процесу.

Дослідження динаміки структурних компонент банківського кредитування дозволило визначити вплив таких компонент на якість кредитного портфеля вітчизняної банківської системи. Зокрема встановлено, що загроза виникнення кредитного ризику поступово переходить у бік кредитного процесу, пов'язаного з наданням позичок фізичним особам та з наданням довгострокових позичок. Поряд із цим відзначено, якщо з погляду суб'єктів господарювання довгострокові кредити мають поступову тенденцію до збільшення, то з погляду фізичних осіб довгострокове кредитування є домінуючим протягом усього досліджуваного періоду (з 01.01.2004 по 01.05.2008).

З метою врахування множинності різних перетинів при розгляді різних структурних компонент банківського кредитування, з погляду визначення більш пріоритетних із них для врахування розвитку кредитного ризику запропоновано загальну процедуру аналізу впливу структурних компонент банківського кредитування на динаміку проблемних кредитів. Сутність такої процедури полягає в проведенні узагальненого крос-секційного регресійного аналізу та аналізу регресії часових рядів на основі стандартизованих коефіцієнтів рівнянь простої регресії як засобу попереднього аналізу даних, а також ранжування впливу незалежних змінних від обраної залежної змінної на основі врахування знаку при стандартизованих коефіцієнтах у підсумкових регресійних рівняннях. На підставі означеної процедури отримано такі регресійні рівняння (досліджувалися дані з 01.01.2004 по 01.05.2008 в їхньому щомісячному виразі, що були усереднені не менше як за 140 банками для кожного місяця, які оприлюднюють свою інформацію та входять до Асоціації українських банків).

Рис. 2. Динаміка розподілу структури питомої ваги кредитного портфеля в загальних активах з 01.01.2004 по 01.05.2008 (в цілому по вітчизняній банківській системі)

Значення скоригованого коефіцієнта детермінації для рівняння (1) становить 0,98, для рівняння (2) – 0,97, для рівняння (3) – 0,97, для рівняння (4) – 0,82. t – статистика за всіма коефіцієнтами регресії при незалежних змінних є значущою при p – рівні, не меншому ніж 0,023:

$$VPK = 0,948 \cdot VKSG + 0,43 \cdot VKF, \quad (1)$$

$$VPK = 2,15 \cdot VDK - 1,2 \cdot VKK, \quad (2)$$

$$VPK = 1,12 \cdot VDKSG + 0,993 \cdot VDKF - 1,03 \cdot VKKSG - 0,09 \cdot VKKF, \quad (3)$$

$$SPK = -0,9 \cdot KDNWSG + 0,343 \cdot KDIWSG - 0,31 \cdot KDNWF - 0,64 \cdot KDIWF, \quad (4)$$

де VPK – обсяг проблемних кредитів;

- VKSG* – обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання;
- VKF* – обсяг кредитів, наданих фізичним особам;
- VDKSG* – обсяг довгострокових кредитів, наданих суб'єктам господарювання;
- VDKF* – обсяг довгострокових кредитів, наданих фізичним особам;
- VDK* – загальний обсяг довгострокових кредитів;
- VKK* – загальний обсяг короткострокових кредитів;
- VKKS* – обсяг короткострокових кредитів, наданих суб'єктам господарювання;
- VKKF* – обсяг короткострокових кредитів, наданих фізичним особам;
- SPK* – питома вага проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля;
- KDNWSG* – стандартизовані коефіцієнти між обсягом наданих кредитів та обсягами депозитів у розрізі національної валюти з погляду суб'єктів господарювання;
- KDIWSG* – стандартизовані коефіцієнти між обсягом наданих кредитів та обсягами депозитів у розрізі іноземної валюти з погляду суб'єктів господарювання;
- KDNWF* – стандартизовані коефіцієнти між обсягом наданих кредитів та обсягами депозитів у розрізі національної валюти з погляду фізичних осіб;
- KDIWF* – стандартизовані коефіцієнти між обсягом наданих кредитів та обсягами депозитів у розрізі іноземної валюти з погляду фізичних осіб.

Аналіз показників, що характеризують ступінь захищеності та можливості виникнення кредитного ризику, дозволив виділити проблемні питання з погляду функціонування низки банків на ринку кредитних послуг. Зокрема, на основі аналізу динаміки співвідношення обсягу капіталу та коштів, залучених на депозитні рахунки для групи банків Харківського регіону (за місцем їхньої реєстрації), визначено, що з часом захисна функція капіталу цих банків зменшується. До того ж аналіз співвідношення між резервами під надані кредити та обсягом таких кредитів для групи банків Харківського регіону дозволяє констатувати, що для таких банків, як Банк “Грант”, ВАТ РЕАЛ БАНК, АКБ “Меркурій”, АКІБ “УкрСиббанк” та АБ “Факторіал-Банк”, означене співвідношення з 01.01.2004 по 01.05.2008 має тенденцію до зниження, що свідчить про зменшення ступеня захищеності від кредитного ризику. Окрім цього, показано, що АКБ “Європейський” майже на всьому досліджуваному інтервалі має від'ємні значення різниці між чистою кредитною процентною маржею та співвідношенням між резервами під надані кредити й обсягом таких кредитів, а для АКРБ “Регіон-банк” характерна динаміка до зниження різниці між чистою кредитною процентною маржею та співвідношенням між резервами під надані кредити й обсягом таких кредитів. Отже, як найбільш уразливі з боку впливу кредитного ризику виділено такі банки: АКБ “Європейський” та АКРБ “Регіон-банк”. У підсумку отримані статистичні оцінки та узагальнення підтверджують необхідність удосконалення інструментарію аналізу в процесі

управління кредитним ризиком.

У третьому розділі **“Удосконалення процесу управління кредитним ризиком на основі розвитку інструментарію його аналізу”** виокремлено та обґрунтовано основні складові аналізу процесу управління кредитним ризиком банку, розроблено методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику та методичні рекомендації з урахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком.

Розкриття аналізу в процесі управління кредитним ризиком банку на основі розгляду етапів управління кредитним ризиком, методів оцінки кредитного ризику та системи управління кредитним ризиком дозволило визначити як основні складові такого процесу узагальнення характеристик обсягів надання фінансових послуг у сфері кредитування з урахуванням збалансованості потреб клієнтів і можливостей банку та зіставлення цінових характеристик залучення і надання ресурсів банківською установою. Виділення означених складових для проведення аналізу управління кредитним ризиком ґрунтується на тому, що характеристики обсягів наданих фінансових послуг загалом можуть розкривати як сталість розвитку банку, так і ефективність його менеджменту, а зіставлення цінових характеристик залучення та надання ресурсів банківською установою враховує: попит на кредитні ресурси та можливість задоволення цього попиту, що є ознакою потенційно небезпечних ризик-подій із погляду розвитку кредитного ризику внаслідок недостатньої ресурсної бази для надання кредитів; здатність банку залучати ресурси для потреб надання та покриття потенційно можливих кредитів, що узагальнює та розкриває корелятивну складову кредитного ризику, зокрема з погляду процентного та депозитного ризиків; зовнішні та внутрішні ризики банку при здійсненні операцій із клієнтами; ефективність менеджменту банку, який застосовується для впровадження активних та пасивних операцій банку, управління кредитним ризиком, проявом чого може бути, наприклад, скорочення адміністративних витрат; вплив конкуренції як фактора розвитку банківських ризиків загалом та кредитного ризику зокрема; категорійну базу роботи з потенційними клієнтами за окремими різновидами кредитування. Тобто в цьому випадку береться до уваги можливість виникнення того або іншого різновиду кредитного ризику з урахуванням множинності видів та умов надання кредитів; прибуткову складову в можливому розвитку кредитного ризику.

З метою розкриття одного з напрямків удосконалення інструментарію аналізу управління кредитним ризиком запропоновано новий методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику (рис. 3), сутність якого полягає:

- в узагальненні темпів зміни обсягів наданих кредитів і залучених ресурсів протягом досліджуваного періоду часу:

$${}_{\%}VK_t \approx {}_{\%}VD_t, \quad (5)$$

де ${}_{\%}VK_t$ – темпи зміни обсягу наданих кредитів на досліджуваному інтервалі часу t ;

${}_{\%}VD_t$ – темпи зміни обсягу залучених ресурсів на досліджуваному ін-

- тервалі часу t ;
- \approx – можливі співвідношення між темпами зміни обсягу наданих кредитів та залучених ресурсів на досліджуваному інтервалі часу t , які визначають різні ступені виникнення кредитного ризику;
- у відображенні їх методами аналітичної геометрії у вигляді певної фігури та визначенні зміни площини таких фігур або кута перетину окремих кривих, що огинають зазначені фігури.

Доцільність запропонованого підходу підтверджено прикладами зі статистичних даних окремих вітчизняних банків (рис. 4).

Рис. 3. Загальна схема аналізу попередження збільшення кредитного ризику в банку

Рис. 4. Відображення темпів зміни наданих кредитів (% VK) і темпів зміни залучених ресурсів (% VD) методами аналітичної геометрії в діяльності АКБ “УкрСиббанку” протягом 2007 року в щоквартальному вимірі

Для врахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком запропоновано відповідну модель. Розкриття такої моделі полягає в узагальненні обсягів наданих кредитів та процентних доходів порівняно із зростанням обсягів кредитів. У підсумку така модель сприяла визначенню загальної схеми аналізу попередження розвитку кредитного ризику в банку, що знайшло відображення у відповідних запропонованих методичних рекомендаціях. Сутність таких рекомендацій полягає в застосуванні методів статистичного аналізу для побудови прогнозу змін в обсягах наданих кредитів і отриманих процентних доходів за допомогою апроксимуючих рівнянь та встановленні доцільності коригування відсотків і часу такого коригування на основі аналізу можливого перетину між функціями отриманих апроксимуючих рівнянь. Відмінність запропонованих рекомендацій від класичних підходів полягає не у визначенні прямого додатка до ціни на кредитні ресурси, пов'язаного з величиною кредитного ризику, а насамперед у визначенні моменту та факту доцільності коригування такої ціни. Зокрема, зазначені рекомендації дозволили установити, що АКБ “Базис” доцільно переглянути вартість наданих кредитів у досліджуваній період, а для АКБ “Європейський” така потреба, з погляду динаміки отриманого процентного доходу та обсягів наданих кредитів, неоднотайна (рис. 5). Проте наявні вітчизняні умови ведення банківської діяльності змушують цей банк також підвищувати відсотки, але в цьому аспекті головний не стільки захист від прямого кредитного ризику, скільки від опосередкованого, пов'язаного із під-

триманням його ресурсної бази на достатньому рівні для задоволення потреб потенційних позичальників.

Рис. 5. Узагальнення апроксимуючих ліній із погляду визначення доцільного часу коригування відсотків за наданими кредитами для окремих досліджуваних банків з 01.07.2004 по 01.04.2008

Отже, запропоновані підходи в цілому можуть бути застосовані як інструментарій аналізу в процесі управління кредитним ризиком для різних банківських установ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі щодо вдосконалення процесу управління кредитним ризиком банку. Основні теоретичні та практичні результати такі:

1. Ураховуючи те, що ключову складову прибутковості банків становлять кредитні операції, важливого значення набуває ефективність системи управління кредитним ризиком, що в підсумку і визначило актуальність обраного напрямку дослідження.

Ретроспективне узагальнення основних положень розгляду категорії “ризик” дозволило розкрити сутність і змістовність поняття “банківські ризики”, в якому усунено надмірне узагальнення позитивної дії ризику, підкреслено фінансові аспекти та характер прояву банківських ризиків.

2. Розгляд сутності та змісту кредитних ризиків банківської діяльності дозволив навести уточнення подання дефініції “кредитний ризик” завдяки визначенню наявного взаємозв’язку між виникненням кредитного ризику та розвитком кредитного процесу в часі, підкресленню факту виникнення небажаних і, можливо, непередбачених подій під час здійснення кредитного процесу внаслідок прояву конкурентної боротьби та розгляду прямої або опосередкованої дії ризикоформуючих подій щодо виникнення кредитного ризику.

Обґрунтовано класифікаційне групування різновидів кредитного ризику, що визначається його багаторівневим структуруванням та сприяє відображенню множинності різновидів таких ризиків, визначенню напрямків взаємозалежності і корелятивності кредитних ризиків, що суттєво для вдосконалення його управління.

Розкрито значущість функції аналізу в процесі управління кредитним ризиком у напрямку розробки моделі динаміки зміни ключових параметрів діяльності банку за їхнім відхиленням та моделі коригування ціни кредитних ресурсів.

3. На підставі аналізу стану функціонування мережі вітчизняних банків у сфері кредитування встановлено, що вони стикаються з підвищеною генерацією кредитного ризику під час здійснення кредитного процесу.

4. Дослідження структурних компонент банківського кредитування дозволило узагальнити методичний підхід до проведення аналізу розвитку кризових явищ у кредитному процесі. Запропонований підхід дозволяє не лише визначити різні рівні впливу структурних компонент банківського кредитування на розвиток кредитного ризику, а й узагальнити дію таких компонент, що є основою для впровадження більш зважених методів та підходів до управління кредитним ризиком.

Узагальнення стану функціонування вітчизняних банків у сфері кредитування з погляду показників, що характеризують ступінь захищеності й можливості збільшення кредитного ризику, сприяло визначенню того факту, що з часом захисна функція капіталу банків зменшується, бо динаміка співвідношення обсягу капіталу та коштів, залучених на депозитні рахунки, така, що знижується. Також встановлено, що й здатність до покриття кредитного ризику власними силами зменшується, а отже, загроза розвитку кредитного ризику збільшується.

5. З метою розкриття напрямків удосконалення управління кредитним ризиком узагальнено основні складові інструментарію аналізу в процесі управління кредитним ризиком.

6. Для вдосконалення заходів щодо попередження кредитного ризику обґрунтовано модель аналізу такого ризику, яка становить основу методичного підходу до оцінки рівня кредитного ризику. Запропонований методичний підхід дозволяє побудувати різні процедури аналізу щодо визначення стану розвитку банку в разі загрози зростання кредитного ризику, що сприяє підвищенню ефективності управління кредитним ризиком.

Обґрунтовано методичні рекомендації з управління кредитним ризиком. Сутність їх зводиться до визначення підходу до врахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком. Це дозволяє визначити часовий інтервал та доцільність коригування відсотків за наданими кредитами, що вирішально для вдосконалення інструментарію аналізу в процесі управління кредитним ризиком.

Адекватність запропонованого розглянуто на прикладі банків Харківського регіону, зокрема АКБ “Базис” і АКБ “Європейський”, що підтвердило наявну тенденцію до зміни процентів за кредитами, а отже, доцільність практичного застосування обґрунтованих рекомендацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Васюренко О. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком / О. Васюренко, В. Подчесова // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 28–34.
2. Краснокутська В. О. Порівняльна характеристика Бундесбанку Німеччини та Національного банку України / В. О. Краснокутська, В. Ю. Подчесова // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 227. – Т. 1. – С. 185–189.

3. Подчесова В. Ю. Взаємність у русі кредитних та депозитних фінансових потоків банків / В. Ю. Подчесова // Коммунальное хозяйство городов : научно-техн. сб. – К. : Техніка, 2008. – Вып. 85. – С. 268–276. – Серия: Экономические науки.
4. Подчесова В. Ю. Кредитний ризик як похідна сталої змістовності кредитного процесу / В. Ю. Подчесова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 157–160.
5. Подчесова В. Ю. Кредитний ризик як різновид банківського ризику та його основні класифікаційні ознаки / В. Ю. Подчесова // Вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 2(25). – С. 70–76.
6. Подчесова В. Ю. Незбалансованість темпів зміни обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів в оцінці виникнення кредитного ризику / В. Ю. Подчесова // Вісник Національного технічного університету “ХПІ” : збірник наукових праць. – 2008. – № 54(2). – С. 4–10. – Тематичний випуск: Технічний процес і ефективність виробництва.
7. Подчесова В. Ю. Оцінка ефективності кредитного портфеля банківських установ України / В. Ю. Подчесова, О. А. Ручко // Наука й економіка : науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2008. – № 4(12). – С. 393–401.
8. Подчесова В. Ю. Перспективи формування і розвитку інвестиційно-банківських інститутів в Україні / В. Ю. Подчесова, О. М. Мусієнко // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2006. – № 719. – С. 205–207. – Економічна серія.
9. Подчесова В. Ю. Управління кредитними ризиками та шляхи їх мінімізації / В. Ю. Подчесова // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – Вип. 205. – Т. 4. – С. 967–972.

Публікації в інших виданнях

10. Подчесова В. Ю. Засади побудови наочної моделі оцінки виникнення кредитного ризику / В. Ю. Подчесова // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – С. 87–89.
11. Подчесова В. Ю. Оцінка та аналіз ризику з урахуванням засад ситуаційного управління / В. Ю. Подчесова // Розвиток наукових досліджень – 2007 : матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава, 2007. – С. 22–24.
12. Подчесова В. Ю. Складові теоретичного та прикладного узагальнення в управлінні кредитними ризиками банків / В. Ю. Подчесова // Ефективність бізнесу в умовах трансформації економіки : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Сімферополь : Кримський інститут бізнесу, 2007. – С. 99–102.

13. Подчесова В. Ю. Теоретичне обґрунтування сутності кредитного ризику в управлінні кредитним процесом / В. Ю. Подчесова // Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы : материалы II Міжнародної науково-практичної конференції. – Пінськ, 2008. – С. 108–109.

АНОТАЦІЯ

Подчесова В.Ю. Управління кредитним ризиком банку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2009.

Дисертаційна робота присвячена теоретичному обґрунтуванню, розробці методичних підходів і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення інструментарію аналізу в процесі управління кредитним ризиком банку. Узагальнено основні положення визначення категорії “ризик” та ризиків банківської діяльності. Розкрито сутність кредитних ризиків банківської діяльності, їхні класифікаційні ознаки. Досліджено вплив рівня активності банків у сфері кредитування на ступінь керованості кредитного ризику, динаміку структурних компонент банківського кредитування та показників, що характеризують ступінь захищеності банку на рівень кредитного ризику. Запропоновано методичний підхід до оцінки рівня кредитного ризику. Обґрунтовано рекомендації з урахування вартості кредитних ресурсів в управлінні кредитним ризиком.

Ключові слова: управління, ризик, кредитування, банк, вартість ресурсів, керованість ризику.

АННОТАЦИЯ

Подчесова В.Ю. Управление кредитным риском банка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2009.

Диссертация посвящена теоретическому обоснованию, разработке методических подходов и практических рекомендаций, направленных на усовершенствование инструментария анализа в процессе управления кредитным риском банка.

Ретроспективное рассмотрение основных положений относительно категории “риск” позволило раскрыть сущность и содержание понятия “банковские риски”, в котором учтено чрезмерное обобщение положительного действия риска, а также подчеркнуты финансовые аспекты и характер проявления банковских рисков.

На основе исследования сущности и содержания кредитных рисков банковской деятельности приведено уточнение определения “кредитный риск”.

Обоснована схема раскрытия классификационной структуры разновидностей кредитного риска банков, которая определяется многоуровневым структурированием такого риска и оказывает содействие отображению множественности разновидностей таких рисков, определению направлений взаимозависимости и коррелятивности кредитных рисков, что является существенным с точки зрения управления обозначенным риском.

Раскрыта значимость функции анализа в процессе управления кредитным риском в направлении разработки модели динамики изменения ключевых параметров деятельности банка на основе исследования их отклонений и модели корректирования цены кредитных ресурсов.

На основе анализа состояния функционирования отечественных банков в сфере кредитования установлено, что отечественные банки сталкиваются с повышенной генерацией кредитного риска во время осуществления кредитного процесса.

Исследование структурных компонент банковского кредитования способствовало обобщению методического подхода для проведения анализа развития кризисных явлений в кредитном процессе.

Анализ состояния функционирования отечественных банков в сфере кредитования с точки зрения показателей, которые характеризуют степень защищенности и возможности увеличения кредитного риска, позволили установить тот факт, что со временем защитная функция капитала банков уменьшается. Также установлено, что и способность к покрытию кредитного риска собственными силами уменьшается, и как следствие, возрастает угроза развития кредитного риска.

С целью раскрытия направлений усовершенствования управления кредитным риском обобщены основные составляющие инструментария анализа в процессе управления кредитным риском.

Для усовершенствования системы управления по предупреждению кредитного риска обоснована модель анализа такого риска, которая является основой методического подхода относительно оценки уровня кредитного риска. Предложенный методический подход позволяет построить разные процедуры анализа состояния развития банка с точки зрения угрозы роста кредитного риска.

Обоснованы рекомендации по управлению кредитным риском. Сущность таких рекомендаций сводится к определению подхода относительно учета стоимости кредитных ресурсов в управлении кредитным риском. Это позволяет определить временной интервал и целесообразность корректирования процентов по предоставленным ссудам, что является существенным с точки зрения усовершенствования инструментария анализа в процессе управления кредитным риском.

Ключевые слова: управление, риск, кредитование, банк, стоимость ресурсов, управляемость риска.

SUMMARY

Podchesova V.Yu. Management the credit risk of bank. – Manuscript.

Thesis for applying the Candidate of Economical Science Degree on the speciality 08.00.08 – Cash, Finance and Credit – State Higher Educational Establishment “Ukrainian Academy of Banking of the National bank of Ukraine”, Sumy, 2009.

Dissertation is devoted a theoretical ground, development of methodical approaches and practical recommendations, directed on the improvement of tool of analysis in the process of management the credit risk of bank. Substantive provisions are exposed in relation to determination of category “risk”, risks of bank activity. Essence of credit risks of bank activity, their classification signs, is exposed. Probed influencing of level of activity of banks in the field of crediting on the degree of divisibility of credit risk, dynamics structural component of the bank crediting and indexes which characterize the degree of protected of bank from the level of credit risk. Methodical approach is offered in relation to the estimation of level of credit risk. Grounded recommendation in relation to the account of cost of credit resources in a management a credit risk.

Key words: management, risk, crediting, bank, cost of resources, risk divisibility.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Васюренко Олег Володимирович

Підписано до друку 20.02.2009
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”.
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідectво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК, № 3160 від від 10.04.2008

